

УДК 347:347.441

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.36>

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ СКВІЗ-АУТ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВПРОВАДЖЕННЯ РАХУНКА УМОВНОГО ЗБЕРІГАННЯ (ЕСКРОУ) ЯК НОВОГО ВИДУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ В УКРАЇНІ

Яворська О.С.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
ORCID: 0000-0002-4092-7690
e-mail: olyavorska@gmail.com*

Яворська О.С. Практика застосування процедури сквіз-аут та її вплив на впровадження рахунка умовного зберігання (ескроу) як нового виду банківських рахунків в Україні.

У статті досліджено особливості практики впровадження процедури сквіз-аут в Україні у рамках процесів євроінтеграції та впровадження європейських стандартів корпоративного управління. Проаналізовано позиції судів країн Європи щодо законності та конституційності процедури сквіз-аут в контексті порушення права власності міноритарних акціонерів. Досліджено підстави визнання сквіз-ауту неконституційним у Грузії, зокрема, порядок визначення ціни на акції, який створював дисбаланс інтересів учасників процедури. З урахуванням зауважень Суду було залучено до процесу викупу акцій нового суб'єкта – суд, який за заявою мажоритарного акціонера призначає незалежного експерта або брокерську компанію для оцінки акцій, а також фіксує у своєму рішенні ціну акцій та дату їх примусового викупу. З'ясовано, що основними інтересами мажоритарного акціонера у процедурі сквіз-аут є зменшення адміністративних витрат на проведення загальних зборів, позбавлення від пасивних акціонерів та мінімізація протидії міноритаріїв, уникнення фрірайдерства. Водночас, інтересами міноритаріїв за умов реалізації цього механізму є отримання вигідних умов від продажу пакету акцій. Встановлено, що більшість позовів міноритарних акціонерів в Україні були пов'язані саме із заниженням ціни на відчужувані акції. Способом визначення ціни на акції було встановлення суб'єктом оціночної діяльності ринкової вартості акцій товариства. Однак, у зв'язку з відсутністю ефективного нормативного регулювання цієї процедури така ціна часто не відповідала критерію справедливості. Досліджено позицію Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 2022 року стосовно розуміння справедливої вартості акцій, яка означає не конкретну грошову суму (величину), а дотримання емітентом (наглядною радою) передбаченого законом порядку визначення ринкової вартості акцій. Проаналізовано впровадження в законодавство України договору рахунка умовного зберігання (ескроу). З'ясовано порядок виплати міноритарним акціонерам ціни акцій шляхом перерахування коштів банку, в якому заявником вимоги відкрито рахунок ескроу згідно Закону України «Про акціонерні товариства».

Ключові слова. Сквіз-аут, домінуючий контрольний пакет акцій, публічна безвідклична вимога, рахунок умовного зберігання (ескроу), бенефіціар, банк, акціонерне право.

Yavorska O.S. The practice of applying the squeeze-out procedure and its impact on the introduction of escrow accounts as a new type of bank accounts in Ukraine.

The article deals with the peculiarities of the squeeze-out procedure in Ukraine within the framework of European integration and implementation of European corporate governance standards. The author analyzes the positions of European courts on the legality and constitutionality of the squeeze-out procedure in the context of violation of minority shareholders' property rights. The author investigates the grounds for declaring squeeze-out unconstitutional in Georgia, in particular, the procedure for determining the price of shares, that resulted in an imbalance of interests of the participants in the procedure. Taking into account the Court's position, a new entity was involved in the process of share buyback – a court which, upon the application of the majority shareholder, appoints an independent expert or a brokerage company to price the shares and

fixes the price of shares and the date of their compulsory buyback in its decision. It is found out that the main interests of a majority shareholder in the squeeze-out procedure are to reduce administrative costs of holding a general meeting, to get rid of passive shareholders and to minimise opposition from minority shareholders, and to avoid free-riding. At the same time, the interests of minority shareholders in the implementation of this mechanism are to obtain favourable terms from the sale of the shareholding. It is found out that most of the lawsuits of minority shareholders in Ukraine were related to the underpricing of alienated shares. The method of determining the price of shares was to establish the market value of the company's shares by a valuation entity. However, due to the lack of effective regulatory framework for this procedure, such a price often did not meet the fairness criterion. The author examines the position of the Commercial Court of Cassation as part of the Supreme Court of 2022 regarding the understanding of the fair price of shares, which means not a specific amount of money (value), but compliance by the issuer (supervisory board) with the procedure for determining the market value of shares provided for by law. The author analyzes the implementation of an escrow account contract into the legislation of Ukraine. The author clarifies the procedure for paying the price of shares to minority shareholders by transferring funds to the bank where the claimant has opened an escrow account in accordance with the Law of Ukraine "On Joint Stock Companies".

Key words. Squeeze-out, dominant controlling stake, public irrevocable claim, escrow account contract, beneficiary, bank, shareholding law.

Постановка проблеми. Імплементція в національне законодавство механізму сквіз-аут стало передумовою впровадження нового виду банківських рахунків в Україні, а саме, рахунків ескроу. За результатами більше 400 процедур сквіз-аут, які були проведені в Україні станом на листопад 2023 року, окреслилася проблема визначення справедливої ціни на акції. Відтак, низка позовів міноритарних акціонерів була ініційована з причини заниженої ціни на акції та її невідповідності критерію справедливості. Попри те, що першопочатково договір рахунка умовного зберігання (ескроу) слугував лише інструментом розрахунків з міноритарними акціонерами, він є багатофункціональним та ефективним механізмом, що може використовуватися у багатьох сферах. Запозичення досвіду використання договору рахунка ескроу в країнах Європи, США та Великобританії як способу розрахунків між сторонами зобов'язань є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передумови впровадження процедури сквіз-аут в законодавство України, її природа, економічне підґрунтя, а також переваги та недоліки ставали предметом дослідження вітчизняних науковців, зокрема, О. Кібенко, О. Посикалюка, О. Бігняка, Ю. Юринця І. Шпуганич. Законодавчі проблеми, пов'язані з механізмом визначення справедливої ціни на акції та численна судова практика за позовами міноритарних акціонерів зумовлюють актуальність дослідження у цьому напрямі.

Метою статті є аналіз особливостей застосування процедури сквіз-аут за законодавством України, проблемних аспектів захисту прав міноритарних акціонерів, зокрема права на справедливую компенсацію, а також впровадження договору рахунка умовного зберігання (ескроу) в законодавство України як інструменту для здійснення розрахунків з міноритарними акціонерами.

Виклад основного матеріалу. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами дало поштовх прискоренню та актуалізації процесів євроінтеграції. Окрім виконання низки інших завдань, Україна зобов'язалася імплементувати положення Директиви № 2004/25/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року, що стосуються заявки та пропозиції ціни поглинання у рамках 4-річного строку з дати набрання чинності Угодою. Положеннями Директиви окреслено загальні стандарти процедури сквіз-аут у ЄС, що передбачають можливість власника домінуючого контрольного пакету акцій (що складають не менше, ніж 90% вартості капіталу) вимагати у міноритарних акціонерів продати йому свої акції за справедливою ціною. Водночас, для паритетного врахування інтересів, передбачено процедуру сел-аут, що передбачає право міноритарних акціонерів вимагати від мажоритарного акціонера обов'язкового придбання за справедливою ціною акцій, що їм належать.

Важливим аспектом є те, що Директива закріплює виключно загальні положення щодо умов примусового продажу акцій, зокрема, щодо справедливої ціни. Деталізація цих положень, відповідно до принципу субсидіарності, відбувається на рівні права держав членів ЄС. Вони повинні забезпечити, щоб основні вимоги, передбачені цією Директивою, були дотримані. При цьому, держави можуть встановлювати жорсткіші додаткові умови та положення, ніж ті, що містяться у Директиві. У Німеччині було розширено кількість випадків, коли може бути застосований механізм сквіз-аут, і передбачено

у законодавстві можливість його використання мажоритарним акціонером у приватних акціонерних товариствах. При цьому, в Німеччині умовою для використання механізму сквіз-аут в приватних акціонерних товариствах є володіння мажоритарним акціонером у будь-який момент часу 95% і більше акцій акціонерного товариства, незалежно від яких-небудь додаткових чинників, окрім зобов'язання мажоритарного акціонера заздалегідь повідомити раду директорів компанії про свій намір реалізувати таке право [1].

Серед переваг впровадження механізму сквіз-аут необхідно відмітити суттєве спрощення корпоративного управління за рахунок зосередження контрольного пакету акцій у руках одного акціонера. Відпадає необхідність скликати та проводити загальні збори, оскільки у акціонерному товаристві, що складається із єдиного власника, загальні збори замінюються рішенням власника. Відповідно, зменшуються організаційні витрати, пов'язані з цим. Також, як зазначає А. Папаїка, таким чином знижується ризик рейдерського захоплення товариств [2]. Бігняк О. серед переваг впровадження механізму сквіз-аут також називає анулювання витрат на підтримання чи встановлення зв'язку з акціонерами. Ліквідується необхідність витрачати кошти на листування, оформлення запитів чи збір інформації та копії документів про проблемних акціонерів. Досить часто міноритарії володіють незначною кількістю акцій (переважно 0,01-0,001%), зазвичай вони не відвідують загальні збори акціонерів і з ними досить важко налагодити зв'язок [3]. Управління товариством мажоритарним акціонером спрощується та стає ефективнішим. Посикалюк О. також зазначає про вирішення проблеми фрірайдерства, яка полягає в тому, що міноритарій утримується від продажу акцій сподіваючись на інвестиції мажоритарія в розвиток бізнесу, що дозволить йому пасивно збільшити свій дохід (дивіденди), а також підвищити вартість акцій, тобто «паразитувати» на капіталі володільця великого пакету акцій. Механізм примусового викупу акцій у міноритарних акціонерів спрямований на регламентування фінальної стадії процесу закриття компанії, коли мажоритарний акціонер в результаті придбання усіх акцій товариства досягає надвисокої концентрації корпоративного контролю [4].

Таким чином, якщо інтересами мажоритарія є зменшення адміністративних витрат на проведення загальних зборів, позбавлення від пасивних акціонерів та мінімізація протидії міноритаріїв, то інтересами міноритарного акціонера за умов реалізації механізму сквіз-аут є отримання вигідних умов від продажу пакету акцій.

Фундаментальним питанням, яке поставало при впровадженні механізму сквіз-аут у країнах Європи, була його законність та конституційність у контексті порушення права власності міноритарних акціонерів. Федеральний конституційний суд Німеччини у 2000 році у справі *Moto Meter* дійшов висновку, що є припустимим, коли міноритарні акціонери витісняються з товариства та отримують компенсацію за вартість їхніх акцій, навіть із урахуванням того факту, що їхні права на участь у товаристві таким чином нівелюються. Так, відповідно до норм абз. 15, 18 Рішення, інтерес мажоритарного акціонера у вільному здійсненні підприємницької діяльності може бути поставлений вище, ніж інтереси міноритаріїв, за умов охорони та захисту останніх від зловживання мажоритарним акціонером економічною силою, а також за умов виплати компенсації за втрачені акції. Застосування процедури сквіз-аут може бути виправданим, а початок цієї процедури сам по собі не свідчить про зловживання мажоритарним акціонером своїм економічним становищем [5]. Аналогічний підхід прослідковується у судових рішеннях інших країн ЄС, зокрема, Франції (Рішення Верховного суду від 29 квітня 1997 року «*Association de défense des actionnaires minoritaires et autres against Société Générale et autres*») [6], Польщі, Чехії, Румунії тощо.

Водночас, у Грузії у 2007 році Конституційний Суд визнав сквіз-аут неконституційним. На той момент, пройшло 2 роки з моменту його впровадження в країні. Основною причиною відповідного рішення став порядок визначення ціни акцій. Законодавством Грузії було закріплено два способи визначення ціни примусового викупу акцій: визначення справедливої ціни незалежним експертом або брокерською компанією та визначення справедливої ціни відповідно до статуту акціонерного товариства. Другий спосіб визначення ціни акцій, на думку Суду, створював дисбаланс інтересів сторін не на користь міноритарних акціонерів. На такий дисбаланс вказувало те, що у разі застосування другого підходу міноритарій не міг захистити свої права в суді. Після визнання сквіз-ауту неконституційним було прийнято нові законодавчі норми стосовно цієї процедури, із врахуванням зауважень Суду, та залучено до процесу викупу акцій нового суб'єкта – суд, який за заявою мажоритарного акціонера призначає незалежного експерта або брокерську компанію для оцінки акцій, а також фіксує у своєму рішенні ціну акцій та дату їх примусового викупу [7].

Позиція про те, що використання механізму squeeze-out, з погляду суспільних інтересів, є справедливим, була закріплена у рішенні ЄСПЛ у справі «Bramelid v. Sweden» від 12 жовтня 1882 року. Процедура squeeze-out була визнана такою, що не порушує Конвенції [8] та відповідний підхід був прийнятий європейською спільнотою.

Згідно даних Національного депозитарію України, станом на листопад 2023 року було проведено близько 420 процедури сквіз-аут [9]. Вони були здійснені у банківській сфері (ПАТ «Креді Агріголь Банк», АТ «Укрсиббанк», ПАТ «Кредо Банк»), видобувній (ПрАТ «Укргазвидобуток», ПТ «Укрнафтахімпроект»), енергетичній (ПАТ «ДТЕК Західенерго», ПАТ «ДТЕК Дніпренерго»), гірничо-металургійній (ПрАТ «МК Азовсталь», ПрАТ «Запоріжжюкс»), фармацевтичній (ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця»), автотранспортній (ПрАТ «Рівне-Авто», ПрАТ «Галичина-Авто» тощо), рекреаційній (ПрАТ «Готелі Трускавця») тощо.

Беручи до уваги природу процедури сквіз-аут та мету її запровадження, одним із найважливіших аспектів її реалізації є механізм виплати справедливої ціни та створення процедури контролю за її формуванням, адже отримання справедливої компенсації за примусово викуплені акції є єдиною метою міноритарного акціонера. Від початку впровадження механізму сквіз-аут в Україні, судова практика окреслила головну проблему – яким чином має бути визначена справедлива ціна за відчужувані акції та яким має бути механізм її визначення. Хоча сам факт примусового відчуження акцій нерідко неоднозначно сприймався міноритарними акціонерами в Україні та ставав предметом невдоволення, більшість їх позовів були пов'язані саме із заниженням ціни на акції. Переважним способом визначення ціни акцій була саме визначена суб'єктом оціночної діяльності ринкова вартість акцій товариства. Однак, у зв'язку з відсутністю достатньо ефективного нормативного регулювання цієї процедури така ціна досить часто не відповідала критерію справедливості.

Важливою та значимою у цьому контексті є Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15 червня 2022 року у справі № 905/671/19. Акціонер ПрАТ «Авдіївський коксохімічний завод», у якого було викуплено акції в рамках процедури сквіз-аут, оскаржив у суді рішення наглядової ради, яким було затверджено ринкову вартість однієї простої іменної акції заводу у розмірі 13,13 грн. Позивач просив визнати його право на отримання компенсації за примусово вилучені акції у розмірі з розрахунку 71,83 грн за одну акцію. Рішеннями суду першої інстанції та апеляційного господарського суду йому було відмовлено. Справу передали на розгляд судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Суд вирішив, що поняття «справедлива вартість» означає не конкретну грошову суму (величину), а дотримання емітентом (наглядовою радою) передбаченого законом порядку визначення ринкової вартості акцій. Такий порядок полягає у обранні найбільшої вартості, якщо ринкова вартість може бути розрахована за різними підходами та методами, та за відсутності вирішального впливу мажоритарного акціонера на рішення наглядової ради, яка обирає суб'єкта оціночної діяльності та затверджує ринкову вартість акцій, визначену таким суб'єктом. За сквіз-ауту ціною викупу має бути не середня ринкова (біржова) ціна, а найбільша з наявних на ринку та визначених експертом за допомогою різних методів, і саме така ціна має вважатися справедливою. Також суд прийшов до висновку, що такий спосіб захисту, як визнання недійсним рішення наглядової ради про затвердження ринкової вартості акцій, для процедури сквіз-ауту є належним. Водночас, захист інтересів колишнього міноритарного акціонера відбувається й іншими способами компенсаційного характеру. Такі способи не вимагають визнання недійсним рішення наглядової ради, яке було ухвалено в процедурі сквіз-аут і є складовою частиною цієї вже завершені процедури. [10]. Верховний суд скасував попередні судові рішення та частково задовільнив позов, визнавши право на отримання компенсації за примусово вилучені акції на підставі публічної безвідкличної вимоги про придбання акцій у всіх власників акцій ПрАТ «АКХЗ» з розрахунку 54,3 грн за одну акцію. Таким чином, вищезгадане судове рішення має важливе значення для подальшої практики захисту прав міноритарних акціонерів у контексті виплати їм справедливої компенсації та уникнення заниження ціни на акції.

Запровадження механізму сквіз-аут в Україні спричинилося до впровадження нового виду банківських рахунків, а саме рахунків умовного зберігання (ескроу). Глава 72 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), присвячена банківському рахунку, була доповнена § 2 Рахунок умовного зберігання (ескроу) у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 23 березня 2017 року.

Варто відмітити, що у більшості країн Європи, США, Великобританії, ОАЕ механізм ескроу є багатофункціональним та таким, що довів свою ефективність упродовж тривалого часу. У США рахунок ескроу широко використовується сторонами для договорів, предметом яких є нерухоме майно (зокрема, в іпотечних кредитах, де іпотечна компанія встановлює депозитний рахунок для сплати податку на майно та страхування майна). Ескроу-рахунки використовують також для операцій з продажу (передачі) цінної інформації та майна, особливо під час дистанційних угод. Також рахунки ескроу часто використовуються для здійснення розрахунків за договорами купівлі-продажу, а також для зберігання грошей клієнтів до того часу, поки не відбудеться настання обумовлених подій. Коло ескроу-агентів у країнах Європи, Великобританії та США є досить широким та включає банки, нотаріусів, адвокатів, юридичні компанії, спеціалізовані компанії із надання послуг ескроу тощо.

Відповідно до ст. 1076-1 ЦК України, за договором рахунка умовного зберігання (ескроу) банк зобов'язується приймати та зраховувати на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий клієнту (володільцю рахунка), грошові кошти, отримані від володільця рахунка та/або від третіх осіб, та перераховувати такі кошти особі (особам), вказаній володільцем рахунка (бенефіціару або бенефіціарам), а в разі надання бенефіціаром письмової вказівки банку - особі (особам), вказаній бенефіціаром, якщо це передбачено відповідним договором, або повернути такі кошти володільцю рахунка за настання підстав, передбачених договором рахунка умовного зберігання (ескроу) [11]. Враховуючи формулювання законодавчої норми, можна виокремити таких учасників правовідношення із договору рахунка ескроу, як банк, що виконує роль ескроу-агента, а також клієнт та бенефіціар.

Відповідно до порядку, встановленого ст. 95 Закону України «Про акціонерні товариства», разом з поданням до товариства публічної безвідкличної вимоги заявник вимоги надсилає до товариства копію договору, укладеного між заявником вимоги та банком, в якій відкрито рахунок умовного зберігання (ескроу). Заявник вимоги сплачує акціонерам ціну акцій шляхом перерахування коштів банку, в якому заявником вимоги відкрито рахунок ескроу. Бенефіціарами за договором рахунка ескроу є акціонери, у яких придбаваються акції (їхні спадкоємці або правонаступники, або інші особи, які відповідно до законодавства мають право на отримання коштів). Зарахування коштів на рахунок умовного зберігання (ескроу) здійснюється після закінчення строків, передбачених для подання конкуруючої вимоги. Заявник вимоги відкриває рахунок ескроу не пізніше дати надсилання публічної безвідкличної вимоги [12].

Особливістю договору рахунка ескроу при застосуванні в рамках процедури сквіз-аут є мінімальна залученість бенефіціара до взаємодії з іншими сторонами правовідношення. У такому випадку, він ніколи не є стороною договору рахунка ескроу і його участь потрібна лише на етапі отримання коштів за свої акції у банку за умови пред'явлення документів, що підтверджують його особу. Це обумовлено природою процедури сквіз-аут, зокрема її, здебільшого, примусовим характером. Процедура цілком може відбутися навіть за умови повної відмови бенефіціара від будь-якої форми участі в ній, зокрема, відмови від звернення до банку для отримання належних йому за акції коштів. Закон України «Про акціонерні товариства» встановлює строк для можливості такого звернення, що становить 5 років.

Висновки. У рамках процесів євроінтеграції та імплементації Україною положень Директиви, у 2017 році у національне правове поле було впроваджено процедури сквіз-аут та сел-аут. Основними перевагами реалізації таких нововведень стало спрощення та підвищення ефективності корпоративного управління. Водночас, мали місце порушення прав міноритарних акціонерів, що полягали у заниженні ціни на акції, що в них викупувалися. У 2022 році Верховний суд встановив, що поняття «справедлива вартість» означає не конкретну грошову суму, а дотримання емітентом (наглядовою радою) передбаченого законом порядку визначення ринкової вартості акцій. Ціною викупу має бути не середня ринкова ціна, а найбільша з наявних на ринку та визначених експертом за допомогою різних методів. Механізм ескроу став унікальним інструментом для розрахунку з кредиторами за процедурою сквіз-аут, який наділений великим потенціалом функціональності для сторін зобов'язань також і в інших сферах. Зокрема, конструкція договору рахунка ескроу, закріплена в ЦК України, дозволяє застосовувати його для розрахунків за договорами купівлі-продажу нерухомості, передачі прав інтелектуальної власності, надання послуг, продажу товарів тощо. Водночас, він є вигідним для банків як ескроу-агентів, оскільки банк наділений правом використовувати грошові кошти на рахунок ескроу, гарантуючи вчасне їх перерахування бенефіціару. Удосконалюючи в подальшому законодавче регулювання договору рахунка ескроу як багатофункціонального інструменту для безпечного здійснення розрахунків при виконанні зобов'язань в Україні, доцільним є врахування позитивного досвіду країн Європи та США, що доводить його зручність та ефективність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Stock Corporation Act. Federal Law Gazette 2023 I no. 51. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aktg/englisch_aktg.html#p1984.
2. Папаїка А. Удосконалення корпоративного законодавства – одне з головних завдань, яке поставила перед собою НКЦПФР на цей рік. *Юридична газета*. 2014. № 9-10. С. 30–31. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/cinni-paperi-ta-fondoviy-rinok/udoskonalennya-korporativnogo-zakonodavstva--odne-z-golovnih-zavdan-yake-postavila-pered-soboyu-nkcp.html>.
3. Бігняк О.В. Запровадження процедур «сквіз-аут» та «селл-аут» в корпоративному законодавстві України. *Правове життя сучасної України: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.)* / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: 2019. Т. 1. С. 371–374. URL: <https://hdl.handle.net/11300/21144>.
4. Посикалюк О.О. Механізм примусового продажу акцій Squeeze-Out: досвід ЄС та перспективи впровадження в законодавство України. *Проблеми модернізації приватного права в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць* / за заг. ред. Ю.В. Білоусова; Київ–Хмельницький, 2015. С. 94–102. URL: http://old.univer.km.ua/statti/posikalyuk_o.o._mehanizm_primusovogo_prodazhu_aktsiy_squeeze-out_dosvid_es_ta_perspektivi_vprovadzhennya_v_zakonodavstvo_ukrayini_14.pdf.
5. In den Verfahren über die Verfassungsbeschwerden: BVerfG, Beschluss der 1. Kammer des Ersten Senats vom 23. August 2000- 1 BvR 68/95 -, Rn. 1-31. URL: https://www.bverfg.de/e/rk20000823_1bvr006895.html.
6. Cour de Cassation, Chambre commerciale, du 29 avril 1997, 95-15.220. Bulletin 1997. IV, N 108. p. 93. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000007038309>.
7. Ігонін В., Шматов А. Ціна сквіз-ауту: в пошуках справедливості. *Юридична газета*. № 8, 19 лютого 2019. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=12a3eef8-6d62-4217-b1a8-1f6adf72ade0>.
8. Applications Nos. 8588/79 and 8589/79 Lars Bramelid and Anne Marie Malmstrom against Sweden // Report of the Commission (adopted on 12 December 1983) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-92813&file>.
9. Squeeze-out: копії публічних безвідкличних вимог. Фондовий вісник НДУ. URL: <https://www.csd.ua/squeeze-out-kopiyi-publichnyh-bezvidklychnyh-vymog/>.
10. Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа № 905/671/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104987465>.
11. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV: Редакція від 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
12. Про акціонерні товариства: Закон України № 2465-IX. Редакція від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>.